

УДК 378.147

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ В КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ

Фабрична Я. Г.

yanafabrichnaya@gmail.com

Київський національний лінгвістичний університет

Дата надходження 23.05.2022. Рекомендовано до друку 23.06.2022.

Анотація. Досліджуючи теоретичні погляди на наукову проблему контролю та оцінювання якості письмового перекладу, проаналізовано загальні закономірності щодо визначення параметрів якісного перекладу, з'ясовано шляхи створення ефективної моделі оцінювання якості письмового перекладу в галузі освіти. Висвітлено загальні характеристики, схожі та відмінні риси, переваги та недоліки теоретичних підходів до контролю та оцінювання якості перекладу в межах загально прийнятих класифікацій, розглянуто шляхи їх реалізації в чинних моделях оцінювання якості перекладу, визначено ефективність запропонованих дослідниками методів, засобів, критеріїв і процедур оцінювання, їхню відповідність вимогам валідності, надійності й об'єктивності.

Ключові слова: письмовий переклад, якість перекладу, контроль якості перекладу, оцінювання якості перекладу.

Fabrychna Ya. Academic approaches application to translation quality assessment and evaluation in translation teaching context

Abstract. Introduction. The paper offers a descriptive and analytical overview of the academic approaches to the translation quality assessment (TQA) and evaluation. The rationale of the study is that the observing of the academic approaches to the TQA and evaluation can help in understanding what constitutes the translation quality, what features define its levels as well as in grounding the model for the evaluation of the translation quality in the field of education. **Purpose & Methods.** The purpose of this analytical overview is to explore existing TQA and evaluation approaches, define their general characteristics, common and distinctive features, advantages and limitations, observe the efficiency and teaching potential of the TQA models which adopt these approaches in terms of validity, reliability and objectivity. **Results.** The paper deals with the academic approaches to the TQA and evaluation and their classifications. House's classification relies on the identification of the evaluation components based on theoretical concepts of translation and includes four approaches: impressionistic, response-based, functionalistic, and text-based. Scholars also debate that assessment should focus both on the translation product and process. According to Lauscher, the approaches fall into two broad categories: equivalence-based and functional. Williams focuses on the methodology of assessment and identifies quantitative and non-quantitative approaches. Waddington divides text-based approaches into analytic, holistic and combined ones. These approaches find their application in the TQA models which suggest methods, criteria, instruments, and procedures to ensure validity, reliability and objectivity of assessment and evaluation of the quality of translation. **Conclusion.** Due to certain limitations, there is neither a commonly accepted across translation research TQA approach nor a universally suitable in the context of teaching TQA model. However, the combination of the approaches is how the requirements of validity, reliability and objectivity of the TQA and evaluation results can be met. The efficiency of a TQA model in the context of translation teaching is ensured by: a) establishing a comprehensive set of quality aspects, b) setting the criteria associated with learning outcomes, c) developing descriptors of the overall performance in the alignment with the criteria, quality aspects and quality levels, d) developing the error typology and error-marking scale to measure the quantitative dimension of quality, e) employing methods of the translation process observation as a means of indicating factors influencing the quality of the translation product.

Key words: translation, translation quality, translation quality assessment, translation quality evaluation.

Постановка проблеми. Контроль та оцінювання якості перекладу є центральною проблемою у перекладознавстві та дидактиці перекладу, вирішення якої є вагомим для розуміння того, що необхідно для створення тексту перекладу (ТП) високої якості, що визначає

якісний переклад і яким чином виміряти рівень його якості. Таке розуміння є необхідним для успішної організації підготовки майбутніх перекладачів, зокрема перекладачів текстів у галузі освіти. До того ж контроль та оцінювання якості письмового перекладу є невід'ємною складовою методичної системи контролю у навчанні письмового перекладу в галузі освіти, розробка якої потребує теоретичного обґрунтування за рахунок вивчення та критичного аналізу сучасних підходів до контролю та оцінювання якості письмового перекладу та способів їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи до контролю та оцінювання якості перекладу, письмового перекладу зокрема, стають об'єктом вивчення ряду дослідників. Так, наприклад, існуючі концепції якості перекладу розглядаються групою нідерландських і бельгійських науковців (Van Egdom et al., 2018), які систематизують їх за класифікацією Д. Гарвіна (Garvin, 1984). Підходи до оцінювання якості ТП, їхні переваги та недоліки описуються дослідниками у контексті їх практичного застосування (Madkour, 2016), визначення термінології, методів і процедур оцінювання (Zehnalová, 2013), оцінювання перекладів художньої літератури (Salmani, Khorsand, 2014), обґрунтування надійності, валідності й об'єктивності нормо-орієнтованого (Kockaert, Segers, 2017; Van Egdom et al, 2018) і комбінованого (Ustaszewski, 2014) методів оцінювання ТП. Науковці також досліджують моделі оцінювання якості ТП (Madkour, 2016; Zehnalová, 2013), надають характеристику інструментам оцінювання якості процесу перекладу, системам нарахування балів (King, 2016), розглядають рівні якості ТП (Vandepitte, 2017). Проте нам не відомі роботи, які б зосередились на визначенні ефективності теоретичних підходів у контексті навчання письмового перекладу з метою пошуку шляхів побудови ефективної моделі оцінювання якості перекладу текстів освітнього дискурсу.

Мета статті полягає у виявленні в процесі аналізу теоретичних поглядів на наукову проблему контролю та оцінювання якості письмового перекладу загальних закономірностей щодо визначення характеристик якісного перекладу та з'ясування шляхів створення ефективної моделі оцінювання якості письмового перекладу в галузі освіти.

Основні результати дослідження. Виходячи з багатоаспектності та складності самого поняття якості перекладу, науковці пропонують різні класифікації підходів до її контролю та оцінювання, спираючись на різні принципи та застосовуючи різні критерії. З метою визначення параметрів якісного перекладу розглянемо відомі нам підходи до контролю та оцінювання якості перекладу в межах загально прийнятих класифікацій, проаналізуємо їхні загальні характеристики, схожі та відмінні риси, переваги та недоліки.

В основі класифікацій Дж. Гаус (House, 1977, 1997, 2014) є визначення компонентів оцінювання, яке ґрунтується на теоретичних концепціях перекладу. Дослідниця розділяє підходи на *імпресіоністичні*, *біхевіористські*, *функціоналістичні* та *текстоцентричні*.

Імпресіоністичні підходи розглядають переклад з позицій філософії та соціології як творчий суб'єктивний акт інтерпретації та передачі значення, а якісний переклад – як той, що повністю відтворює зміст оригіналу та сприймається читачем як оригінальний текст. При цьому якість перекладу залежить від таланту перекладача, а оцінювання залежить від наявності інтуїтивних лінгвістичних і культурних знань і досвіду оцінювача й ґрунтується на загальному розумінні та його особистих враженнях. Головними критеріями оцінювання якості перекладу, що корелюються з компонентами оцінювання, виступають а) вірність оригіналу, б) збереження особливостей змісту та мови оригіналу, в) природність мови перекладу. Критики імпресіоністичного підходу (House, 1977, 1997, 2014; Salmani & Khorsand, 2014; Kockaert & Segers, 2017) вважають, що зазначені критерії висувають суперечливі та неузгоджені вимоги до ТП, а сам підхід є суб'єктивним, ненадійним і навіть ненауковим. Незважаючи на це, деякі дослідники вбачають позитивну рису цих підходів у врахуванні ролі перекладача та його впливу на якість перекладу (Colina, 2012).

Біхевіористські підходи виходять з теорії еквівалентності Ю. Найди, зорієнтовані на реакцію реципієнта перекладу, головною функцією якого виступає повноцінна комунікативна заміна тексту оригіналу (ТО). Якість перекладу визначається тотожністю реакцій на ТО і ТП. Головні критерії оцінювання стосуються: 1) загальної ефективності процесу спілкування, яка полягає у легкості сприйняття максимального обсягу інформації, 2) розуміння наміру комунікації, що відображається у точності передачі значення, зрозумілості у контексті цільової культури, 3) еквівалентності реакції, тобто забезпечення рівності впливу на адресатів перекладу та оригіналу. Формати встановлення відповідності ТП визначеним критеріям включають: спостереження за реакцією реципієнта під час читання / прослуховування ТП; порівняння реакції декількох реципієнтів на один варіант ТП; порівняння реакції одного реципієнта на декілька варіантів перекладу одного тексту; прослуховування / читання ТП одним реципієнтом із подальшим переказом змісту іншим; проведення опитування, анкетування. Варто зауважити, що процедура оцінювання якості ТП не передбачає звернення до ТО. Науковці (House, 1977, 1997, 2014; Colina, 2009; Salmani & Khorsand, 2014) вважають такий підхід ненадійним через певну проблематичність перевірки легкості та правильності розуміння адресатом змісту ТО, неможливість виміряти еквівалентність реакції читачів емпіричним шляхом, відсутність обґрунтування важливості реакції читача для всіх типів текстів, відсутність норм вимірювання якості перекладу. Однак, існують думки щодо доцільності врахування впливу ТП на адресата як критерію його якості (Colina, 2012).

Функціоналістичні підходи спираються на лінгвістичні теорії функціонування мови як засобу комунікації та скопос-теорію. Оцінювання якості перекладу спрямоване на визначення ступеню досягнення комунікативної мети та передбачає аналіз змісту, мови, функцій тексту в залежності від його типу, жанру та стилю. Застосування цих підходів висвітлено у значній кількості емпіричних досліджень, результати яких доводять їхню ефективність за рахунок: а) використання зіставного аналізу ТО і ТП; б) виявлення текстових і прагматичних особливостей ТО і ТП; в) використання критеріїв, що забезпечують об'єктивність оцінювання; г) застосування якісних і кількісних інструментів вимірювання якості ТП; д) спрямування на розвиток і вдосконалення перекладацької компетентності, е) урахування думки та рівня задоволеності студентів щодо використання моделей оцінювання якості (Madkour, 2016). Втім, функціоналістичні підходи піддаються критиці через складність реалізації їхніх положень в освітньому процесі, оскільки після визначення функціонального типу тексту зміст подальших дій оцінювача залишається дещо незрозумілим (Lauscher, 2000; Colina, 2012).

До четвертої категорії підходів до оцінювання якості перекладу за класифікацією Дж. Гаус (House, 1977/1997/2014) відносяться ті, що ґрунтуються на текстоцентричному підході до перекладу та зосереджуються на якості лише тих ознак, які мають безпосереднє відношення до ТП. В основі більшості з них є детальний аналіз та порівняння / зіставлення ТО і ТП, що робить підходи цієї підгрупи схожими на функціоналістичні. Проте, існують і такі, що фокусуються лише на аналізі ТП у контексті цільової аудиторії, її мови і літератури, зокрема це стосується критики художнього перекладу, яка вирішує питання мовної відповідності, літературознавчі завдання та культурологічні питання.

Ряд дослідників (Galbñ-Macas & Hurtado Albir, 2015; King, 2016) вважає, що оцінювання якості перекладу має ґрунтуватися на взаємопов'язаності продукту та процесу перекладу, та виділяє підходи, **орієнтовані на процес перекладу**. Вони, здебільшого, є емпіричними та зосереджуються на спостереженні за тим, що відбувається під час перетворення ТО у ТП з метою виявлення факторів, які негативно впливають на якість ТП та пошуку стратегій їх усунення. До методів спостереження за процесом перекладу входять протоколи міркуванні вголос, інтерв'ю, ретроспективні обговорення, запис екрану комп'ютера, фіксація натискання клавіш, перекладацькі нотатки, перекладацький журнал, перекладацький щоденник, окулографія,

Для реалізації цих методів використовується спеціальне програмне забезпечення, що відстежує дії перекладача, створює статистичну транскрипцію цих дій, яка є джерелом кількісних даних для аналізу перекладацьких проблем і труднощів.

С. Лаушер (Lauscher, 2000) розділяє підходи до оцінювання якості перекладу, на ті, в основі яких є **перекладацька еквівалентність** як головна категорія для загальної характеристики якості ТП, і **функціональні**, які не орієнтуються на це поняття, оскільки вважають його суперечливим, проблематичним і обмежувальним для оцінювання якості перекладу. До першої групи в межах цієї класифікації входять підходи, в яких відносини між ТО і ТП є базою для визначення якісного перекладу, а для його оцінювання використовуються терміни “еквівалентність” і “адекватність”. Еквівалентність трактується як відповідність ТП певним параметрам ТО, що забезпечує адекватність перекладу, яка розглядається як відповідність ТП вимогам й умовам акту міжмовної комунікації. Критерії оцінювання якості ТП зосереджуються на відповідності або збереженні окремих параметрів ТО, наприклад, реакції реципієнтів ТО і ТП, комунікативного ефекту, дискурсивних характеристик. Це дозволяє визначити біхевіористські, функціоналістичні та текстоцентричні підходи як зорієнтовані на перекладацьку еквівалентність. Зауважимо, що біхевіористські підходи лише частково підпадають під цю категорію через відсутність звернення до ТО в ході оцінювання. Функціональні підходи виходять із припущення, що оцінювати якість перекладу необхідно у контексті культури перекладу, що певним чином корелює із засадами біхевіористських поглядів за класифікацією Дж. Гаус.

М. Уільямс (Williams, 2009) поділяє підходи до оцінювання якості перекладу за методологією оцінювання на **якісні** та **кількісні**, виходячи з теорії оцінювання навчальних досягнень. Якісні підходи засновані на враженнях оцінювача, що, також характеризує імпресіоністичні та біхевіористські підходи. Іншою характерною рисою цієї групи автор вважає визначення рівнів якості та відносить до неї деякі функціоналістичні та текстоцентричні підходи. Кількісні підходи передбачають статистичне / математичне вимірювання якості перекладу завдяки класифікації та підрахунку перекладацьких помилок. В межах цієї класифікації дослідник розмежовує підходи на критеріально орієнтовані, де метою оцінювання є встановлення відповідності ТП певним вимогам (критеріям), та нормо орієнтовані, що розробляють стандарти, рівні якості, дихотомічні шкали.

Класифікацію текстоцентричних підходів пропонує К. Вадінгтон (Waddington, 2001), який розмежовує їх на **холістичні**, **аналітичні** та **комбіновані**. Схожість між цими підходами полягає у тому, що вони можуть бути кількісними за рахунок використання рейтингових шкал, критеріально орієнтованими та нормо орієнтованими. Тому розглянемо їхні основні відмінності.

Холістичні підходи ґрунтуються на загальному розумінні, враженнях та повноті передачі змісту, що ставить їх в один ряд із імпресіоністичними та якісними підходами за класифікаціями Гаус і Вільямса відповідно. Головні критерії оцінювання якості перекладу (повнота і точність передачі змісту та природність мови перекладу) ідентичні критеріям, що пропонують імпресіоністичні підходи і є об'єктом критики з боку дослідників (Eusckmans et al., 2016; Kockaert & Segers, 2017; Van Egdom et al., 2018), які наголошують на суб'єктивності та ненадійності результатів такого оцінювання. Однак, існують дослідження, що доводять ефективність холістичних підходів (Waddington, 2001; Angelelli, 2009; Williams, 2013). З-поміж їхніх переваг виділяють: 1) швидкість, 2) простоту у використанні, 3) можливість сфокусувати увагу на оцінюванні структури та змісту ТП, 4) орієнтованість на формування перекладацької компетентності, 5) спрямованість на заплановані результати навчання. Узгодження аспектів оцінювання зі складовими перекладацької компетентності, деталізація дескрипторів, аргументація оцінки та досвідченість / компетентність оцінювача забезпечують ефективність холістичних підходів.

Головна відмінність аналітичних підходів від холистичних полягає у тому, що вони пропонують оцінювати якість ТП посегментно або аспектно із нарахуванням чи відніманням балів. Також, вони мають на меті забезпечення надійності оцінювання за рахунок аналізу, класифікації та підрахунку перекладацьких помилок, відбору одиниць перекладу (ОП), що мають перекладацьку цінність / перекладацьких проблем, використання аналітичних і дихотомічних шкал. Прихильники аналітичних підходів зазначають їхню ефективність, яка полягає в: 1) економії часу безпосередньо у ході оцінювання, 2) об'єктивності, 3) можливості узгодити відбір ОП з навчальними цілями. Однак, ці підходи мають і слабкі сторони, зокрема: 1) значні обсяги часу на підготовку завдання, 2) залежність ефективності відбору ОП від компетентності оцінювача, 3) неоднозначність інтерпретації помилок, їхньої серйозності, 4) ігнорування дискурсивних характеристик ТП.

Комбіновані підходи передбачають поєднання різних модифікацій методів оцінювання, що використовуються в межах холистичних й аналітичних підходів. Зазвичай, у такому поєднанні недоліки одного підходу компенсуються за рахунок переваг іншого. Наприклад, дескриптори рівнів якості перекладу доповнюють і врівноважують систему віднімання балів за помилки, а коментар оцінювача щодо серйозності помилки або вдалого рішення перекладацької проблеми дозволяє обґрунтувати оцінку якості перекладу та забезпечує зворотній зв'язок.

Реалізацію розглянутих підходів знаходимо у моделях контролю та оцінювання якості перекладу. З метою пошуку шляхів створення моделі оцінювання якості перекладу текстів освітнього дискурсу проаналізуємо моделі з точки зору їхньої ефективності у контексті навчання письмового перекладу. Під ефективністю розуміємо те, як запропоновані науковцями методи, засоби та процедури оцінювання відповідають вимогам об'єктивності (наскільки і яким чином мінімізовано вплив суб'єктивних факторів), валідності (відповідність тому, що оцінюється, тому, що повинно оцінюватися) та надійності (стійкість і стабільність результатів) і який потенціал мають ці підходи для навчання письмового перекладу. Об'єктивність, валідність і надійність – це комплексні категорії, що визначаються параметрами методів, засобів і процедур оцінювання.

Функціонально-прагматична модель контролю якості перекладу Дж. Гаус (House, 1977/1997/2014) відображає функціоналістичний та текстоцентричний підходи, є орієнтованою на перекладацьку еквівалентність, оскільки визначає переклад як заміну ТО на семантично та прагматично еквівалентний ТП, передбачає аналіз лінгвістично-ситуативних характеристик ТО і ТП, порівняння двох текстів, висновок щодо ступеню їхньої відповідності. Процедура контролю якості сприяє об'єктивності оцінювання завдяки стандартизації умов її проведення. Вона включає: 1) укладання профайлів ТО і ТП із зазначенням предмету, теми, учасників спілкування та їхніх взаємовідносин, засобу комунікації, жанру та функції тексту; 2) порівняння профайлів двох текстів і встановленню ступеню їхньої еквівалентності; 3) виявлення і класифікацію помилок; 4) висновок про якість перекладу; 5) визначення відповідності типу перекладу ("відкритий" або "закритий") залежно від стилю тексту. Інструменти оцінювання – кількісний та якісний аналіз ТП. Кількісний аналіз передбачає виявлення, визначення серйозності та підрахування кількості помилок відкритого типу, до яких відносяться відсутність перекладу, незначне перекручення змісту (частковий переклад, неточний переклад), значне перекручення змісту, спотворення змісту, порушення конвенцій мови перекладу, вільний переклад, невиправдана культурна адаптація. У процесі якісного аналізу відбувається оцінювання ТП за критеріями функціональної адекватності, якості змісту, текстової адекватності, якості спеціалізованого змісту. Висновок про якість перекладу містить результати аналізу, коментарі оцінювача та рекомендації щодо покращення якості перекладу. Практичне застосування цієї моделі знаходимо у сучасних дослідженнях, які висвітлюють результати

оцінювання перекладу поезії (Ghafouripour & Eslamieh, 2018), художньої прози (Kamalizad & Khaksar, 2018), політичних текстів (Salar Manafi Anari & Hamid Varmazyari, 2016) фармацевтичних текстів-інструкцій (Zekri & Shahsavari, 2016) і доводять універсальність цієї моделі та надійність результатів оцінювання. Валідність забезпечується спрямованістю моделі на формування професійної компетентності перекладача, зокрема знань про загальні та специфічні вимоги до якості перекладу, умінь оцінювати якість перекладу на основі порівняльного аналізу ТО і ТП, опанувати стратегії якісного перекладу, знаходити перекладацькі рішення.

Реалізацію функціоналістичного та текстоцентричного підходів знаходимо і в дидактичній моделі контролю та оцінювання якості перекладу, запропонованій К. Норд (Nord, 2005). Її модель ґрунтується на засадах скопос-теорії та функціональної грамматики, розглядає переклад як створення функціонального ТП, який повинен забезпечувати акт комунікації після подолання лінгвістичних і культурних розбіжностей і може застосовуватись для художніх і спеціалізованих текстів. В основі моделі – аналіз екстралінгвістичних (автор повідомлення, комунікативний намір, отримувач повідомлення, засіб передачі інформації, місце, час, комунікативна мета, функція тексту, ефект) і лінгвістичних (тема, зміст, передумови, структура, невербальні елементи, лексика, структура речення, походження слів) параметрів ТО та ТП. Аналіз текстів відбувається з використанням контрольних листів, які містять перелік критеріїв і спрямовують дії перекладача (для контролю якості) або експерта (для оцінювання якості) у певній послідовності. Метою аналізу ТО є виявлення ОП, що мають перекладацьку цінність / перекладацьких проблем та вибір стратегії перекладу. Аналіз ТП спрямований на оцінювання ефективності перекладацьких рішень і визначення рівня його функціональної адекватності, тобто того, наскільки переклад досягає комунікативної мети. Визначені параметри узгоджуються із складовими перекладацької компетентності, що забезпечує валідність змісту оцінювання, а критерії оцінювання обмежують вплив суб'єктивних факторів. Також дослідниця пропонує класифікацію перекладацьких проблем, надає визначення (будь яке недотримання умов перекладацького завдання, що призводить до функціональних порушень акту комунікації) і типологію перекладацьких помилок (текстові, технічні, професійні, компетентнісні), наводить фактори, що спричиняють їх виникнення (наприклад, кількість, якість і доступність інформаційних джерел або рівень загальних і спеціальних лінгвістичних, культурних і перекладацьких знань), укладає перелік процедур і стратегій подолання перекладацьких проблем, що свідчить про значний навчальний потенціал цієї моделі, зокрема для здійснення контролю прогресу навчання, самоконтролю та самооцінювання.

Функціонально-компонентна модель оцінювання якості перекладу С. Коліни (Colina, 2009/2012) базується на засадах функціональної лінгвістики, скопос-теорії, теорій оцінювання. Якісний переклад, на думку науковця, зумовлюється правильним визначенням екстралінгвістичних факторів (комунікативна мета, функція, ситуація тощо) і є результатом правильного розуміння та старанного виконання перекладацького завдання і вдалих перекладацьких рішень. Процедура оцінювання ґрунтується на порівняльному аналізі функціональних і лінгвістичних особливостей ТО та ТП і складається з: 1) визначення критеріїв для оцінювання окремих компонентів ТП (цільова мова, функціональна адекватність, текстова адекватність, неспеціалізований зміст, спеціалізований зміст і термінологія); 2) відбір індикаторів відповідності критеріям, в основі якого аналіз паралельних текстів, та укладання дескрипторів, що визначають ступінь відповідності критеріям якості ТП; 3) висновок про відповідність ТП визначеним критеріям. За результатами аналізу створюється описовий профайл ТП, який фіксує відповідності та невідповідності перекладу критеріям. Подальші дії передбачають оцінювання за допомогою бальної шкали та зазначення результатів у листах оцінювання. Загальна кількість балів відображає рівень якості перекладу та ступеню досягнення

комунікативної мети. При цьому рівень якості ТП відповідає рівню сформованості перекладацької компетентності. Отже, запропонована функціонально-компонентна модель оцінювання якості перекладу дозволяє прийняти обгрунтоване рішення про рівень якості ТП, забезпечує зворотній зв'язок і є зорієнтованою на розвиток перекладацької компетентності.

Аргументативно-орієнтована модель оцінювання якості перекладу нехудожніх текстів (урядові листи, юридичні, кримінально-правові тексти), яку автор вибудовує на засадах теорій дискурсу, аргументації та контролю якості, запропонована М. Уільямсом (Williams, 2009). Головним завданням перекладу в межах цієї моделі є збереження структури аргументації ТО у ТП, а метою оцінювання його якості є встановлення ступеню відповідності двох текстів за двома параметрами: 1) структура аргументації (основні тези, аргументи, спосіб обгрунтування, ясність викладу думок, структура, зв'язність речень між собою), яка є незмінним параметром оцінювання для усіх нехудожніх текстів; 2) спеціалізація або сфера використання (термінологія, формат, якість мови), яка може змінюватись залежно від типу, виду, стилю тексту та/або навчальних цілей. Процедура оцінювання складається з: 1) аналізу ТО з метою встановити схематичну модель аргументації; 2) дискурсивного аналізу ТП без звернення до ТО, виявлення проблем читабельності та прийнятності; 3) порівняльного оцінювання ТО і ТП; 4) загального висновку про якість перекладу. Звернення до дискурсивних теорій дозволяє науковцю дати визначення перекладацької помилки як дефекту ТП, який не дозволяє використовувати його за призначенням через порушення структури аргументації висловлювання. Типологія помилок базується на теорії контролю якості: критичні (порушують структуру аргументації у ТП), суттєві (інші, які не роблять переклад непридатним для використання), несуттєві (усі інші). Також дослідник пропонує градацію якості перекладу, де найвищий її ступінь визначається як максимальний стандарт або переклад, придатний для публікації і передбачає повне відтворення структури аргументації, відповідність усім параметрам мови перекладу та специфічним параметрам, що є характерними для спеціалізації тексту або сфери його використання, відсутність критичних та суттєвих помилок. На увагу заслуговує навчальний стандарт якості, відповідність якому вбачається у дотриманні вимог до параметрів ТП з урахуванням цілей навчання. З точки зору використання цієї моделі в освітньому процесі, її ефективність визначається: використанням п'ятибальної шкали, яка уможливує переведення оцінювання окремих параметрів у загальну оцінку та забезпечує кількісне вимірювання якості, що сприяє підвищенню об'єктивності; гнучкістю у відборі критеріїв оцінювання, які можна узгодити із певними складовими перекладацької компетентності, що дозволяє вирішити питання валідності; визначення норм (стандарти якості), що забезпечує надійність оцінювання.

У своїй холістично-компонентній моделі оцінювання якості перекладу спеціалізованих текстів М. Уільямс (Williams, 2013) спирається на функціоналістичні підходи у поєднанні з принципами педагогічного контролю (оцінювання результатів навчання у відповідності до визначених цілей, зворотного зв'язку, професійної спрямованості, обізнаності усіх учасників процесу контролю та оцінювання із змістом, критеріями). Компоненти моделі включають професійні компетентності перекладача спеціалізованих текстів (перекладацька, лінгвістична, текстуальна, культурна), формування яких передбачено навчальними цілями. Якість перекладу оцінюється за критеріями (точність передачі змісту, когерентність, логічність викладу, урахування комунікативних цілей; граматики, термінологія, логічний зв'язок; відповідність очікуванням реципієнта перекладу), що відображають компетентності та їхні складові (знання і комунікативні здібності). П'ять рівнів (дуже високий, високий, середній, мінімальний, відсутній) сформованості професійних компетентностей відповідають рівням якості перекладу та визначаються індикаторами, які описують їхній зміст. Процедура оцінювання передбачає виставлення балів за кожен компонент із подальшим переведенням їх у загальну оцінку,

що визначається у відсотках. Далі відсотки переводяться у підсумкову оцінку, значення якої інтерпретується дескрипторами, що детально описують прогрес студента у досягненні цілей навчання.

Приклад аналітичної нормо орієнтованої моделі оцінювання якості перекладу газетних публікацій знаходимо у роботах групи дослідників (Van Egdome et al., 2019), яка виникла внаслідок практичної та прагматичної адаптації функціоналістичних, текстоцентричних підходів й основ теорії тестування. Перший етап процедури оцінювання в межах цієї моделі передбачає використання методу відбору ОП, що мають перекладацьку цінність, запропоновану К. Норд. Відповідність результатів оцінювання визначеній меті та вимогам забезпечується завдяки критеріям відбору ОП (релевантність тематиці, меті оцінювання), що теж можуть стосуватись різних категорій помилок (граматичних, правопису тощо), за рахунок їх узгодження із навчальними цілями. Надалі, в ході створення банку правильних або прийнятних варіантів перекладу ОП використовується механізм потрібної корекції, який завдяки ретельній перевірці та залученню декількох експертів сприяє мінімізації впливу суб'єктивних факторів на результати оцінювання. Подальші дії включають використання методу калібрування відібраних одиниць перекладу, в ході чого вираховується їхня трудність і розподільна здатність. Цей метод, за твердженням дослідників, збільшує надійність оцінювання та сприяє його об'єктивності.

Модель оцінювання якості перекладу текстів засобів масової комунікації, що пропонує М. Усташевський (Ustaszewski, 2014), поєднує холістичний та аналітичний підходи, є зорієнтованою на перекладацьку еквівалентність і процес перекладу. Виходячи з того, що оцінювання якості перекладу, який розглядається як передача / відтворення семантичної, синтаксичної, прагматичної інформації засобами мови перекладу із дотриманням лінгвістичних, прагматичних, текстуальних і культурних норм, і має ґрунтуватись на відносинах між ТО і ТП, автор пропонує ератологічну та холістичну шкалу для оцінювання ТП, аналіз поведінки перекладача та перекладацьких нотаток для спостереження за процесом перекладу. Ератологічна шкала складається із двох компонентів: 1) типології помилок (трансферні, що стосуються відносин між ТО і ТП, і прагматичні, що мають відношення до стосунків між ТП і його реципієнтом) і 2) схеми визначення їхньої серйозності, яка складається із питань, що спрямовують процес оцінювання, зокрема нарахування штрафних балів. Холістична шкала містить дескриптори рівнів якості (відмінний, прийнятний, недостатній, неприйнятний) окремих аспектів перекладу (значення, функціональна та текстова адекватність, дотримання конвенцій мови перекладу, стиль, ідіоматичність, загальний висновок про якість і необхідність / відсутність необхідності редагування), відбір і важливість яких залежить від мети оцінювання. Спостереження за діями перекладача відбувається з метою визначення перекладацьких проблем і за допомогою 1) спеціального програмного забезпечення Translog, яке відстежує набір тексту, видалення, додавання, виправлення, перегляд, рухи курсору та мишки, паузи, та 2) перекладацьких нотаток, які фіксують перекладацькі проблеми та звернення до словників і довідникових матеріалів для їх вирішення. Шляхами забезпечення об'єктивності є залучення незалежних експертів, анонімізація перекладів, їх перевірка у випадковому порядку.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведений аналітичний огляд теоретичних підходів до контролю та оцінювання якості перекладу виявив розмаїття поглядів на поняття якісного перекладу та відсутність одностайності думки науковців щодо його сутності. Також, результати аналізу дозволяють дійти висновку, що не існує універсальної моделі оцінювання якості письмового перекладу, яка б повністю відповідала вимогам валідності, надійності й об'єктивності в контексті навчання. Проте, в ході дослідження нам вдалося виокремити шляхи побудови ефективної моделі оцінювання якості перекладу текстів освітнього дискурсу: визначення загальних і специфічних характеристик якісного перекладу, рівнів якості, розробка критеріїв оцінювання, укладання дескрипторів якості, класифікація перекладацьких помилок

для вимірювання кількісних показників якості, використання методів спостереження за процесом перекладу з метою виявлення факторів, що впливають на якість, узгодження зазначених аспектів із навчальними цілями та видами і формами контролю. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у використанні отриманих результатів як теоретичного підґрунтя для визначення структури та змісту моделі, параметрів інструментів, критеріїв і процедури оцінювання якості перекладу текстів освітнього дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

- Angelelli, C. V. & Jacobson, H. E. (2009). Using a rubric to assess translation ability: Defining the construct. In C. V. Angelelli & H. E. Jacobson (Eds.), *Testing and Assessment in Translation and Interpreting Studies* (pp. 13-47). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Colina, S. (2009). Further evidence for a functionalist approach to translation quality evaluation. *Target*, 21(2), 235-264. <http://dx.doi.org/10.1075/target.21>.
- Colina, S. (2012). Translation quality assessment. In C. Carol (Ed.), *Encyclopedia of Applied Linguistics*. Oxford: Wiley-Blackwell. <http://dx.doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal0053>
- Eyckmans, J., Anckaert, P., & Segers, W. (2016). Translation and interpretation skills. In D. Tsagari & J. Banerjee (Eds.), *Handbook of second language assessment* (pp. 219-235). Boston: Walter De Gruyter. doi:10.1515/9781614513827-016
- Galán-Mañas, A. & Hurtado Albir, A. (2015). Competence assessment procedures in translator training. *The Interpreter and Translator Trainer*, 9(1), 63-82.
- Garvin, D. G. (1987). Competing on the eight dimensions of quality. *Harvard Business Review*, 65(6), 101-109.
- Ghafouripour, S. & Eslamieh, R. (2018). A Translation Quality Assessment of Two English Translations of Rubaiyat of Omar Khayyam based on Juliane House's Model (1997). *International Journal of English Language & Translation Studies*, 6(2), 217-226.
- House, J. (1977/1997/2014). Translation Quality Assessment: Past and Present. In J. House (Ed.), *Translation: A Multidisciplinary Approach* (pp. 241-264). New York, N. Y.: Palgrave Macmillan.
- Kamalizad, J., Khaksar, M. (2018). Translation quality assessment of Harry Potter and the Cursed Child according to House' TQA model. *DJ Journal of English Language and Literature*, 3(2), 11-18.
- King, H. K. (2016). *Translator Education in Context: Learning Methodologies, Collaboration, Employability, and Systems of Assessment*. A thesis for the degree of Doctor of Philosophy. School of Global Urban and Social Studies, College of Design and Social Context, RMIT University.
- Kockaert, H., Segers, W. (2017). Evaluation of legal translations: PIE method (Preselected Items Evaluation). *The Journal of Specialised Translation*, 27, 148-163.
- Lauscher, S. (2000). Translation Quality Assessment. *The Translator*, 6:2, 149-168, DOI: 10.1080/13556509.2000.10799063
- Madkour, M. (2016). The Application of Functional Linguistic Models for Assessing Quality of Translation: A Descriptive Analytical Study. *International Journal of English Linguistics*, 6(6), 87-117. doi:10.5539/ijel.v6n6p87
- Nord, C. (2005). *Text analysis in translation: Theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis* (2nd ed.). New York: Rodopi.
- Salar Manafi Anari & Hamid Varmazyari (2016). House's Newly Revised Translation Quality Assessment Model in Practice: A Case Study. *Translation Studies*, 13(52), 27-46.
- Salmani, B., Khorsand, M. (2014). *Translation Quality Assessment: A Discoursal Approach in Theory and Practice Including the Analysis of English-Persian Translations of Orwell's Animal Farm*. Hasanlu Translation Project Publishing.

- Ustaszewski, M. (2014). *Towards a Methodology for Intercomprehension-Based Language Instruction in Translator Training*. A doctoral thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Linguistics and Media Studies, Innsbruck, pp. 149-177.
- Vandepitte, S. (2017). Translation product quality: A conceptual analysis. *Quality aspects in institutional translation*, 15–29. Berlin: Language Science Press. DOI:10.5281/zenodo.1048180
- Van Egdom, G-W., Verplaetse, H., Schrijver, I., Kockaert, H., Segers, W., Pauwels, J., Bloemen, H., Wylin, B. (2018). How to Put the Translation Test to the Test? On Preselected Items Evaluation and Perturbation. *Quality Assurance and Assessment Practices in Translation and Interpreting*, 26-56. IGI GLOBAL; Hershey, PA.
- Waddington, C. (2001). Different methods of evaluating student translations: The question of validity. *Meta: Translators' Journal* 46(2), 311-325. <http://dx.doi.org/10.7202/004583ar>
- Williams, M. (2009). Translation quality assessment. *Mutatis Mutandis*. 2(1), 3-23
- Williams, M. (2013). A holistic-componential model for assessing translation student performance and competency. *Mutatis Mutandis*. 6(2), 419-443
- Zehnalová, J. (2013). Tradition and Trends in Translation Quality Assessment. In Zehnalová, J., Molnár, O., Kubánek, M., (Eds. *Tradition and Trends in Trans-Language Communication*. 41-58. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Zekri, A. & Shahsavar, Z. (2016). Quality Assessment of Persian Translation of English Pharmaceutical Leaflets Based on House's Model. *International Journal of English Language & Translation Studies*. 4(4), 67-76. www.eltjournal.org